प्रतिज्ञा पत्र

"सोलापूर शहराती + २ स्तरावर अध्यापन करणा-या शिक्षकांच्या अध्यापनातील समस्यांचा चिकित्सक अभ्यास" हा लघुशोध प्रबंध मी स्वत: तयार केलेला असून हा प्रबंध कोणत्याही विद्यापीठाच्या परीक्षेकरिता सादर केलेला नाही. असे मी प्रतिज्ञापूर्वक नमुद करीत आहे.

प्रस्तुत लघुशोध प्रबंध मी शिवाजी विद्यापीठाच्या एम्. फिल्. [शिक्षणशास्त्र] पदवी परीक्षेकरिता सादर करीत आहे.

सोलापूर.

दि. २८/६/९९

[श्री. अवघडे बी. एस्.]
कस्तुरबाई शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय,
अशोक चौक, सोलापूर.

मार्गदर्शकाचे प्रमाणपत्र

प्रमाणित करण्यात येते की, श्री. बाळासो. सदाशिव अवघडे यांनी "सोलापूर शहरातील +२ स्तरावर अध्यापन करणाऱ्या शिक्षकांच्या अध्यापनातील समस्यांचा चिकित्सक अभ्यास" हा लघुशोध प्रबंध माझ्या मार्गदर्शनाखाली समाधानकारकरित्या पूर्ण केला असून त्यांचा ऐच्छिक विषय "शिक्षक-शिक्षण" असा आहे.

त्यांचे हे संशोधन स्वतःचे असून ज्या ठिकाणी इतर संदर्भ घेतलेले आहेत त्याचा उल्लेख आवश्यक तेथे केलेला आहे.

सोलापूर.

दिनांक: २८/६/९९

सौ. अनुराधा कुलकर्णी

[डॉ. सौ. व्ही. एन्. कुलकर्णी]
मार्गदर्शक तथा प्रपाठक
कस्तुरबाई शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय,
अशोक चौक, सोलापूर.

प्राचार्यांचे प्रमाणपत्र

प्रमाणित करण्यात येते की, श्री. अवघडे बाळासो. सदाशिव यांनी "सोलापूर शहरातील +-२ स्तरावर अध्यापन करणा-या शिक्षकांच्या अध्यापनातील समस्यांचा चिकित्सक अभ्यास" हा लघुशोध प्रबंध डॉ.सौ. कुलकर्णी व्ही.एन्. कस्तुरबाई शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय, सोलापूर यांच्या मार्गदर्शनाखाली पूर्ण केलेला आहे. हा लघुशोध प्रबंध त्यांच्या कठोर परिश्रमाची फलनिष्पती असून तो एम्. फिल्. [शिक्षणशास्त्र] परीक्षेकरीता परिपूर्ण आहे.

सोलापूर.
दिनांक: २८/६/९९

[डॉ. व्ही. आर. भिंताडे]
प्राचार्य
कस्तुरबाई शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय,
अशोक चौक, सोलापूर.

ऋणनिर्देश

हा शोध प्रबंध पूर्ण करुन शिवाजी विद्यापीठास सादर करतांना अत्यानंद होत आहे. या शोध प्रबंधाचा विषय अद्यावत असल्याने वर्तमान परिस्थितीशी निगडीत आहे. प्रस्तुत विषय सुरुवातीस सोपा वाटला परंतु शोध प्रबंधाच्या कार्यास सुरुवात केल्यानंतर या विषयाची व्याप्ती खूप आहे याची जाणीव झाली.

विषयाची व्याप्ती मोठी आहे. असे असतांना सुध्दा संशोधनाचे हे कार्य पूर्ण होईपर्यंत मार्गदर्शक डॉ. सौ. व्ही. एन्. कुलकर्णी यांनी वेळोवेळी अचूक व सखोल मार्गदर्शन केले, प्रेरणा दिली यामुळेच मला हे संशोधनाचे कार्य पूर्ण करता आले. त्याबद्दल प्रथम मी त्यांचा ऋणी आहे.

तसेच कस्तुरबाई कॉलेज ऑफ एज्युकेशन, सोलापूरचे प्राचार्य डॉ. व्ही. आर. भिंताडे, लक्ष्मीबाई भाऊराव पाटील महिला महाविद्यालयाचे प्राचार्य ए. ई. बर्गे यांच्याही वेळोवेळी मिळालेल्या मौलीक मार्गदर्शनाबद्दल मी त्यांचा ऋणी आहे. याशिवाय प्रा. डॉ. ह. ना. जगताप, प्रा. डॉ. अहिरे, प्रा. डॉ. बोंदार्डे, प्रा. डॉ. नसीम पठाण यांच्याही मार्गदर्शनाबद्दल मी आभारी आहे.

संशोधनासाठी संदर्भ ग्रंथ, नियतकालिके, व इतर साहित्य उपलब्ध करुन दिल्याबद्दल कस्तुरबाई शिक्षण महाविद्यालय, ग्रंथपाल श्री. पी. जे. सावंजी, ग्रंथालय सेवक श्री. साबळे यांचेही मी आभार मानतो.

प्रस्तुत संशोधनासाठी सोलापूर शहरातील + २ स्तरावर अध्यापन करणारे शिक्षक, मुख्याध्यापक, प्राचार्य, विभाग प्रमुख यांनी प्रश्नावल्या भरुन दिल्या, मुलाखती दिल्या. संशोधन कार्यातील फार मोठे सहकार्य त्यांनी केल्याबद्दल मी या सर्वांचा ऋणी आहे.

संशोधन कार्याच्या माहिती संकलनानंतर प्रश्नावलींचे शाखा निहाय वर्गीकरण करणे, प्रश्नांचे वर्गीकरण करणे, नोंदी करणे, इत्यादी महत्वाच्या संशोधन कार्यासाठी माझी पत्नी सौ. शोभांजली, माझी मुले कु. रुपाली, चि. इंद्रजित, चि. अभिषेक यांनीही खारीच्या मदतीचा वाटा उचलला त्याबद्दल त्यांची मदत विसरता येणार नाही.

या शोध प्रबंधाचे प्रेरणास्थान माझे वडील कै. सदाशिव दादू अवघडे, आई श्रीमती. वैजयंता सदाशिव अवघडे यांच्या आशिर्वादाने आणि कृपेने या शोध प्रबंधाच्या पूर्णत्वाकडे मी येऊ शकलो. त्यांचा मी उतराई होऊ शकत नाही.

संशोधन कार्याचे सर्व प्रकारचे टंकलेखन , चक्रमुद्रण अतिशय तत्परतेने व अचूक करुन दिल्याबद्दल श्री. साठे यांचे मी मन:पूर्वक आभार मानतो. शिवाय या संशोधन कार्यासाठी ज्यांनी प्रत्यक्ष व अप्रत्यक्षपणे सहकार्य केले आहे त्या सर्वांचे मी आभार मानत आहे.

सोलापूर

दिनांक: २८/०६ /९९

बाळासो. सदाशिव अवघडे

अनुक्रमणिका

प्रकरण	शीर्षक	पृष्ठांक
	मुखपृष्ठ	अ
	ऋणनिर्देश	ब
	अनुक्रमणिका	क
	कोष्टकांची यादी	
१]	संशोधन समस्या	
	१.१ प्रास्ताविक	०१
	१.२ संशोधन अभ्यासाची गरज व महत्व	०२
	१.३ संशोधन समस्येचे शीर्षक	०५
	१.४ महत्वाच्या संज्ञांच्या व्याख्या	०५
	१.५ संशोधनाची उद्दिष्ठ्ये	०७
	१.६ संशोधनाची व्याप्ती व मर्यादा	०८
२]	संबंधित साहित्याचे व संशोधनाचे समीक्षण	
	अ] संबंधित साहित्याचे समीक्षण.	१०
	२.१ प्रास्ताविक	१०
	२.२ उच्च माध्यमिक शिक्षण	११
	२.३ शिक्षण आयोग [१९६४-६६] कोठारी आयोग	१४
	२.४ अधिक २ स्तरावर "शिक्षण" विषय	१५
	२.५ उच्च माध्यमिक शिक्षणावरील राष्ट्रीय पुनरवलोकन समिती. [आदिशेषय्या समिती] १९७८	१७

प्रकरण	शीर्षक	पृष्ठांक
	२.६ नवा आकृतिबंध १०+२+३	१८
	२.७ अभ्यासक्रम शिकविण्याचे स्थळ व गळतीची समस्या	१९
	२.८ १९८६ चे सुधारीत राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण [१९९२ चा केंद्रीय शिक्षण सल्लागार मंडळाचा अहवाल]	२१
	२.९ देशोदेशीचे शिक्षण	२१
	ब] संबंधीत संशोधनाचे समीक्षण	२६
३]	संशोधन पध्दती व साधने	
	३.१ प्रस्तावना	३७
	३.२ वर्णनात्मक संशोधन पध्दती	३७
	३.३ संशोधनाची साधने व तंत्र	४०
	३.४ संशोधन साधनांची निवड	४०
	३.५ संशोधन अभ्यासासाठी नमुना निवड	४१
	३.६ प्रश्नावली	४२
	३.६.१ प्रश्नावली तयार करणे.	४४
	३.६.२ प्रश्नावली भरुन घेणे.	४५
	३.७ मुलाखत तंत्र	४६
	३.७.१ मुलाखत आराखडा	४८
	३.७.२ मुलाखतीसाठी प्रतिसादकांची निवड	४९
	३.८ निरीक्षण तंत्र	५०
	३.८.१ निरीक्षण तंत्राचा आराखडा	५१
	३.९ प्राप्त झालेली माहिती	५१

प्रकरण	शीर्षक	पृष्ठांक
४]	माहितीचे वर्गीकरण, विश्लेषण, आणि विशदीकरण	
	४.१ प्रास्ताविक	
	अ. विषय व अभ्यासक्रमासंबंधीच्या समस्या	५३
	४.अ.१ विषय – उद्दिष्टांबाबत माहिती	५३
	४.अ.२ विषयाच्या अध्यापन पद्धतीबाबत	५५
	४.अ.३ विषयाच्या अध्यापनातील समस्या	५७
	४.अ.४ विशिष्ट विषय घटक शिकवितांना येणारी अडचण	५९
	४.अ.५ अध्यापनातील समस्या सोडविण्यासाठी सहकार्य.	६३
	४.अ.६ विषय काठिण्यपातळी व विद्यार्थी वयोगट समायोजनाबाबत.	६४
	४.अ.७ अध्यापनाची पूर्व तयारी, तंत्रे, तासिका	६६
	४.अ.८ प्रभावी अध्यापनासाठी अभ्यासपूरक उपक्रम	७२
	४.अ.९ अध्यापनावर इतर समस्यांचा परिणाम	७८
	४.अ१० शिक्षकांच्या वृत्तिसत्रे, चर्चासत्रांबाबत	८३
	४.अ११ शिक्षकांच्या लिखानाबाबत	८७
	४.अ१२ अन्य कांही समस्याबाबत	८९
	४.अ१३ व्यवसायातील समाधानाबाबत	९२
	४.अ१४ विषयाची उद्दिष्टये साध्यतेबाबत	९४
	४.अ१५ विषय व अभ्यासक्रम उणीवा	९६
	४.अ१६ प्रभावी अध्यापनासाठी उपाययोजना	९९
	४.अ१७ विषय अभ्यासक्रम समस्याबाबत शिफारशी	१०२

प्रकरण	शीर्षक	पृष्ठांक
	ब] विद्यार्थी संख्या व वर्गशिस्ती विषयीच्या समस्या	
४.ब.१	विद्यार्थी संख्या प्रमाणाबाबत	१०४
४.ब.२	विद्यार्थी गैरहजेरी समस्या	१०६
४.ब.३	वर्गशिस्त व अध्यापनाचा संबंध	१०७
४.ब.४	विद्यार्थी गैरहजेरीची जबाबदार कारणे	१०९
४.ब.५	विद्यार्थी गैरहजेरीमुळे अध्यापनातील समस्या	१११
४.ब.६	विद्यार्थी गैरहजेरी कमी करण्याचे उपाय	११३
४.ब.७	शिस्तीच्या प्रकाराबाबत	११५
४.ब.८	विद्यार्थी गैरवर्तनाचा अध्यापनावर प्रतिकूल परिणाम.	११८
४.ब.९	शिस्तीबाबत शिफारशी	११९
	क] शैक्षणिक व भौतिक सुविधांच्या समस्या	
४.क.१	शैक्षणिक सुविधांचा व अध्यापनाचा संबंध	१२३
४.क.२	शैक्षणिक सुविधांच्या उपलब्धतेबाबत	१२४
४.क.३	भौतिक सुविधा व अध्यापनाचा संबंध	१२६
४.क.४	शैक्षणिक भौतिक सुविधा आहेत/नाहीत	१२८
४.क.५	समृध्द ग्रंथालयाबाबत	१३७
४.क.६	अपु-या शैक्षणिक सुविधा व प्रभावी अध्यापन.	१४१
४.क.७	शैक्षणिक व भौतिक सुविधाबद्दल शिफारशी	१४२

प्रकरण	शीर्षक	पृष्ठांक
	ड] व्यवस्थापनाशी संबंधित समस्या	
	४.ड.१ अध्यापनाच्या व्यवस्थापनाशी संबंधित समस्या	१४५
	४.ड.२ अधिक २ स्तरावरील वेगळ्या व्यवस्थापनाबाबत	१४७
	४.ड.३ माध्यमिक विद्यालय संलग्न + २ स्तरावरील विद्यार्थी संख्येबाबत.	१४९
	४.ड.४ अधिक २ स्तर विद्यार्थी संख्या घटण्याची वाढण्याची कारणे.	१५०
	४.ड.५ अधिक २ स्तरावर व्यवस्थापनातील भेद	१५६
	४.ड.६ व्यवस्थापनाकडून अपेक्षा	१५९
	४.ड.७ अधिक २ स्तर व्यवस्थापनाबद्दल शिफारशी	१६२
५]	संशोधन अहवालाचा सारांश, निष्कर्ष व शिफारशी	
	५.१ सारांश	१६६
	५.१.१ प्रास्ताविक	१६६
	५.१.२ संशोधन अभ्यासाची गरज	१६७
	५.१.३ संशोधन अभ्यासाचे महत्त्व	१६८
	५.१.४ संशोधन समस्येचे शीर्षक	१६९
	५.१.५ महत्वाच्या संज्ञांच्या व्याख्या	१६९
	५.१.६ संशोधनाची उद्दिष्टये	१७०
	५.१.७ संशोधनाची व्याप्ती, मर्यादा	१७१
	५.१.८ संबंधित संशोधनाचे समीक्षण	१७३
	५.१.९ संशोधन पध्दती व साधन	१७३
	५.१.१० संख्याशास्त्राचा उपयोग	१७६

प्रकरण	शीर्षक	पृष्ठांक
	५.२ संशोधनाचे निष्कर्ष	१७७
	५.३ शिफारशी	२४७
	५.४ पुढील संशोधनार्थ शिफारशी	२५४
	* संदर्भ ग्रंथ सूची	२५५
	परिशिष्टये	२५८ ते
	"अ" शिक्षक प्रश्नावली [विनंती पत्रासह]	२९२
	"ब" १. अधिक २ चे वर्ग असणाऱ्या, निवडलेल्या शाळांची यादी.	
	२. अधिक २ चे वर्ग असणाऱ्या, निवडलेल्या महाविद्यालयाची यादी.	
	"क" १. निवडलेल्या माध्यमिक विद्यालयाशी संलग्न अधिक २ स्तरावर अध्यापन करणाऱ्या शिक्षक प्रतिसादकांची यादी.	
	२. निवडलेल्या वरिष्ठ महाविद्यालयांशी संलग्न +२ स्तरावर अध्यापन करणाऱ्या शिक्षक प्रतिसादकांची यादी.	
	"ड" मुख्याध्यापक, प्राचार्य मुलाखत आराखडा [विनंतीपत्रासह]	
	"इ" १. मुलाखतीसाठी निवडलेल्या मुख्याध्यापक प्रतिसादकांची यादी.	
	२. मुलाखतीसाठी निवडलेल्या प्राचार्य प्रतिसादकांची यादी.	
	"ई" निरीक्षण सूची	
	अ. निरीक्षण केलेल्या +२ चे वर्ग असणाऱ्या माध्यमिक शाळांची यादी.	
	ब. निरीक्षण केलेल्या +२ चे वर्ग असणाऱ्या महाविद्यालयाची यादी	
	क. निरीक्षण सूची घटक.	

कोष्टकांची यादी

कोष्टक क्रमांक	शीर्षक	पृष्ठांक
अ]	अ] विषय व अभ्यासक्रमासंबंधी समस्या	
अ. १	विषयाची उद्दिष्टये कोणती आहेत.	५४
अ. २	कोणत्या अध्यापन पध्दतीवर भर देता	५६
अ. ३	विषयाच्या अध्यापनामध्ये कोणत्या समस्य येतात	५८
अ. ४	कोणत्या घटकाबाबत समस्या येतात	६०
अ. ५	अध्यापनाची कूट समस्या सोडविण्याची कोणाचे सहकार्य घेता.	६३
अ. ६	विषयाची काठिण्य पातळी विद्यार्थी वयोगट समायोजन साधले काय.	६५
अ. ७अ	विषयाची पूर्व तयारी करतांना कोणते वाचन करता.	६७
अ. ७ब	अभ्यास पूर्तिसाठी कोणत्या मार्गाचा अवलंब करता.	६९
अ. ७क	अध्यापनाचा घटक तासिका समायोजनेत साधले जाते का .	७१
अ. ८. अ	प्रभावी अध्यापनासाठी कोणते अभ्यासपूरक उपक्रम राबविता.	७३
अ. ८. ब.	अभ्यासपूरक उपक्रम राबवितांना येणा-या अडचणी	७६
अ. ९. अ.	शिक्षकांच्या अध्यापनावर इतर समस्यांचा परिणाम होतो काय.	७९
अ. ९. ब.	कोणकोणत्या समस्या अध्यापनावर परिणाम करतात.	८१
अ. १०अ	विषयाची कृतिसत्रे, चर्चासत्रे, यामध्ये भाग घेतला आहे काय.	८४
अ. १०ब	किती कृतिसत्रामध्ये चर्चा सत्रामध्ये भाग घेतला.	८६
अ. ११	विषयामध्ये कोणत्या प्रकारचे लिखाण केले आहे.	८८

कोष्टक क्रमांक	शीर्षक	पृष्ठांक
अ. १२	विषयाच्या अन्य समस्या	९०
अ. १३	मानसिक दृष्ट्या व्यवसायामध्ये समाधानी आहात काय.	९३
अ. १४	अध्यापनातून विषयाची उध्दिष्टये किती टक्के साध्य होतात.	९५
अ. १५	विषय व अभ्यासक्रमामध्ये कोणत्या उणीवा आहेत.	९७
अ. १६	प्रभावी अध्यापनासाठी उपाययोजना सुचवा	९९
अ. १७	विषय-अभ्यासक्रमाच्या समस्येविषयी शिफारशी	१०२
[ब]	ब] विद्यार्थी संख्या व वर्गशिस्ती विषयीच्या समस्या	
ब. १	विषयाला विद्यार्थी संख्या कोणत्या प्रमाणात आहे.	१०४
ब. २	अध्यापनामध्ये विद्यार्थी वारंवार गैरहजेरी समस्या आहे काय ?	१०६
ब. ३	वर्गशिस्त अध्यापनाच्या जवळचा संबंध आहे काय.	१०८
ब. ४	विद्यार्थी गैरहजेरीची कारणे	११०
ब. ५	विद्यार्थी गैरहजेरीमुळे अध्यापनामध्ये निर्माण होणाऱ्या समस्या	११२
ब. ६	विद्यार्थी गैरहजेरी कमी करण्यासाठी उपाययोजना	११४
ब. ७	अध्यापनासाठी कोणत्या शिस्तीच्या प्रकाराचा अवलंब करता.	११६
ब. ८	विद्यार्थ्यांच्या गैरवर्तनाचा अध्यापनावर प्रतिकूल परिणाम होतो काय.	११८
ब. ९	विद्यार्थ्यांच्या शिस्तीबद्दल शिफारशी	१२०

कोष्टक क्रमांक	शीर्षक	पृष्ठांक
क]	क] शैक्षणिक व भौतिक सुविधांच्या समस्या	
क. १	शैक्षणिक सुविधा उपलब्ध असतील तर अध्यापन सुकर होते काय ?	१२३
क. २	शैक्षणिक सुविधा उपलब्ध होतात काय ?	१२५
क. ३	भौतिक सुविधांचा अपुरा पुरवठा अध्यापनावर प्रतिकूल परिणाम करतो काय.	१२७
क. ४. अ.	कोणत्या शैक्षणिक सुविधा संस्थेमध्ये आहेत.	१२९
क. ४. ब	कोणत्या शैक्षणिक सुविधा उपलब्ध होत नाहीत.	१३१
क. ४. क.	कोणत्या भौतिक सुविधा संस्थेमध्ये आहेत.	१३३
क. ४. ड.	कोणत्या भौतिक सुविधा उपलब्ध होत नाहीत.	१३५
क. ५. अ.	विद्यालयामध्ये/महाविद्यालयामध्ये समृध्द ग्रंथालय आहे काय.	१३७
क. ५. ब.	समृध्द ग्रंथालय अभावामुळे अध्यापनावर कोणता परिणाम होतो.	१३९
क. ६	अपु-या शैक्षणिक सुविधा असतांना प्रभावी अध्यापनासाठी उपाय योजना	१४१
क. ७	अपु-या शैक्षणिक, भौतिक, सुविधांबिद्दल अनुभवी शिक्षकांच्या शिफारशी	१४२
ड]	ड] व्यवस्थापनाशी संबंधीत समस्या	
ड. १	अध्यापनाच्या कोणकोणत्या समस्या व्यवस्थापनाशी संबंधीत आहेत.	१४५
ड. २	अधिक २ स्तरावरील वर्गांचे व्यवस्थापन वेगळे असावे काय	१४७
ड. ३	महाविद्यालयाचे आकर्षणाचा माध्यमिक + २ स्तरावर परिणाम होतो काय.	१४९

कोष्टक क्रमांक	शीर्षक	पृष्ठांक
ड. ४. अ.	अधिक २ स्तरावर विद्यार्थी संख्या घटण्याची कारणे.	१५१
ड. ४. ब.	अधिक २ स्तरावर विद्यार्थी संख्या वाढण्याची कारणे	१५४
ड. ५	माध्यमिक विद्यालय संलग्न व वरिष्ठ महाविद्यालय संलग्न +२ स्तर यामधील भेद.	१५७
ड. ६	अध्यापनाच्या समस्या कमी करण्यासाठी व्यवस्थापनाकडून अपेक्षा.	१६०
ड. ७	अधिक २ स्तरावरील शैक्षणिक व्यवस्थापनाच्या कार्यक्षमतेबद्दल शिफारशी.	१६३